

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ต้องการศึกษากระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของเกษตรกรบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะจะช่วยให้ได้ผลการศึกษาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของเกษตรกรบ้านท่าตะเภาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ดังนั้นการสัมภาษณ์แบบลึก (Indepth Interview) จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นทั้งในด้านความรู้สึนึกคิด การตีความหรือการให้ความหมายของผู้ถูกศึกษาที่มีต่อการกระทำของตนเอง ข้อมูลดังกล่าวได้นำมาประมวลและวิเคราะห์เพื่อหาคำอธิบายพฤติกรรมที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การหาแนวทางในทางปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และเป็นการค้นหองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีพื้นฐานอีกทางหนึ่งด้วย

ประชากรเป้าหมายและพื้นที่ที่ศึกษา

ประชากรเป้าหมายและพื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งในการศึกษาครั้งนี้ พิจารณาจากเกณฑ์ความเป็นไปได้และความเหมาะสมที่จะได้ข้อมูลหลากหลายจากผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีบริบทแวดล้อมแตกต่างกัน ครอบคลุมประเด็นปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยศึกษาเฉพาะที่พื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดตราด เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและความปลอดภัยในการเดินทางไปเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจัดแบ่งประชากรเป้าหมายและพื้นที่ที่ศึกษาโดยยึดหลัก 4 ประการคือ

1. ข้อมูลจากผู้นำชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผู้ที่จะให้ข้อมูล คือ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ผู้นำกลุ่ม/องค์กรชาวบ้าน ผู้บุกเบิกตั้งถิ่นฐาน และเจ้าอาวาสวัดท่าตะเภา ซึ่งแหล่งเก็บข้อมูลคือที่ทำการของผู้นำชุมชนเหล่านี้ อาจจะเป็นที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด วัด หรือที่พักอาศัยของบุคคลเหล่านี้ เป็นต้น
2. ข้อมูลจากประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในปัจจุบันในเขตพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดตราด
แหล่งเก็บข้อมูล คือ ที่พักอาศัยหรือสถานที่ประกอบอาชีพของเกษตรกรเหล่านี้
3. ข้อมูลจากประชากรที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอดีต
แหล่งเก็บข้อมูล คือ ที่พักอาศัยของประชากรเหล่านี้

4. ข้อมูลจากประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่ประกอบการทาง
เกษตร

แหล่งเก็บข้อมูล คือ ที่พักอาศัยของประชากรเหล่านี้

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก (Indepth Interview) เป็นวิธีการศึกษา เพราะวิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก มีความยืดหยุ่นสูง ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถซักถามและหารายละเอียดของประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาได้อย่างลุ่มลึกมากขึ้น อีกทั้งลักษณะบรรยากาศของการสัมภาษณ์ดำเนินไปในลักษณะไม่เป็นทางการ ทำให้สามารถตรวจสอบความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์ได้ในขณะนั้น การสื่อความหมายแบบตอบโต้กันทั้งสองฝ่าย (Two-Way Communication) ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความชัดเจน โดยการซักถามเพิ่มเติม รายละเอียดเพื่อให้คำตอบแต่ละประเด็นชัดเจนมากขึ้น ในขณะที่ผู้สัมภาษณ์สามารถอธิบายให้ความเข้าใจในประเด็นข้อคำถามต่าง ๆ ได้มากขึ้น พร้อมกับตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกับผู้ให้สัมภาษณ์ได้ในเวลานั้น รวมทั้งสามารถตรวจสอบพฤติกรรมต่าง ๆ จากการทำทาง น้ำเสียง และสีหน้าผู้ให้สัมภาษณ์ได้ด้วยเช่นกัน

การได้มาซึ่งข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้แนวคำถาม (Guideline) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure) ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิดเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ แนวคำถามนี้อยู่บนพื้นฐานของกรอบความคิดของการวิจัย โดยมีการตั้งคำถามในประเด็นต่าง ๆ ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง การกำหนดยุทธวิธีการเลือก การหาเหตุผลต่อรอง การลงมือปฏิบัติและความรู้สึกภายหลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยปรับเปลี่ยนเปลี่ยนคำพูดหรือคำถามให้มีลักษณะที่เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน

ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ทดลองนำแนวคำถามไปสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย เพื่อทดสอบความเข้าใจต่อเนื่อง ความชัดเจนและความครอบคลุมของแนวคำถามแต่ละประเด็น รวมทั้งสังเกตปฏิกิริยาตอบสนองต่อคำถามไปในทางบวกหรือลบหลังจากนั้นนำแนวคำถามมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วจึงนำไปใช้สัมภาษณ์

การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัยนี้ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสามารถให้ข้อมูลในเรื่องกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของเกษตรกรหมู่บ้านท่าตะเภา จังหวัดตราดได้ ซึ่งได้แก่ ผู้นำชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในปัจจุบันในเขตพื้นที่

หมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ประชากรที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอดีต และประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่ประกอบการทางการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลได้ในระดับลึก และตรงกับความต้องการศึกษามากที่สุด กล่าวเชิงทฤษฎีว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ซึ่งการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ใช้วิธีให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แนะนำผู้ให้สัมภาษณ์ที่เหมาะสมต่อไป การสัมภาษณ์ยุติลงเมื่อข้อมูลที่ได้มีความอิ่มตัว โดยจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักมีทั้งสิ้น 20 คน จำแนกตามกลุ่มประชากรได้ดังนี้ คือ

1. ผู้นำชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา จำนวน 3 คน
2. ประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในปัจจุบันในเขตพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา จำนวน 10 คน
3. ประชากรที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอดีต จำนวน 4 คน
4. ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่ประกอบการทางการเกษตร จำนวน 3 คน

ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะได้รับการพิทักษ์สิทธิโดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลดังกล่าวไว้เป็นความลับจัดเก็บใส่แฟ้มข้อมูลอย่างเป็นระบบและให้รหัสแสดงข้อมูลแทนข้อมูลจริงของผู้ให้สัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งกระทำภายหลังการสัมภาษณ์ทุก ๆ ครั้ง โดยผู้วิจัยได้ออกลำดับสัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละรายจากแถบบันทึกเสียง และทำการสร้างมโนทัศน์ของข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายกันหรือแตกต่างกัน และจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงเชิงเหตุผลที่จะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจความหมาย หรือการตีความพฤติกรรมของผู้ให้สัมภาษณ์ภายใต้ภาวะเงื่อนไขและบริบทที่มีความแตกต่างกัน โดยอาศัยความไวทางทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) จากการรวบรวมเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไปได้เหมาะสมและรวดเร็วยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ซึ่งกระทำเมื่อข้อมูลที่ได้มาไม่ทำให้ต้องปรับมโนทัศน์และข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่มีอยู่อีก (Theoretical Saturation) ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมด โดยนำมาจัดแยกเป็นรหัสหมวดหมู่ (Code Mapping) ตามหัวข้อที่ต้องการศึกษา

การตรวจสอบข้อมูล

ในการทำการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นของข้อมูลเพื่อเป็นการยืนยันว่าสิ่งที่ได้พยายามค้นหามานั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงตามสภาพของปรากฏการณ์จริง วิธีการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลนี้คือการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยทำการตรวจสอบดังนี้

1. เก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน (Triangulation of Sources) โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูล คือ กลุ่มประชากรที่ต่างกันจำนวน 4 กลุ่มดังที่กล่าวมาแล้วโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึกซึ่งเป็นวิธีเดียวกัน
2. เก็บข้อมูลต่างเวลา (Time Triangulation) โดยการเก็บข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างจากเวลาเดิมที่เคยทำการเก็บข้อมูล คือ เก็บข้อมูลในช่วงก่อนฤดูการทำนา ช่วงฤดูการทำนา และช่วงฤดูของการเก็บเกี่ยว

การตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยฉบับนี้ได้มีการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญตลอดระยะเวลาของการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ทรงคุณวุฒิจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ศาสตราจารย์ ดร.เกื้อ วงศ์บุญสิน วันที่ 29 เมษายน 2548 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก คือ ดร.สุรินทร์ กิจนิตชีว และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรเพ็ญ ศาสตร์ยาภรณ์ ในวันที่ 19 กันยายน 2548 ณ มหาวิทยาลัยบูรพา
3. ผู้ทรงคุณวุฒิจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรพล วงศ์บุญสิน วันที่ 29 ตุลาคม 2548 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ผู้ทรงคุณวุฒิจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรพล วงศ์บุญสิน วันที่ 5 พฤษภาคม 2549 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน คือ ดร.สมโภชน์ อเนกสุข คณะศึกษาศาสตร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์กนกนุช ชื่นเลิศสกุล คณะพยาบาลศาสตร์ ในวันที่ 15 ธันวาคม 2549